

Філософія

УДК 1:327:330:94:355.02

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20034367>

Циклічність цивілізаційного розвитку в умовах деглобалізаційних процесів (на матеріалі китайської філософсько-політичної традиції)

Лазаренко Олександр Анатолійович,

здобувач ступеня доктора філософії

кафедра філософських, політичних і психологічних студій

Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси, Україна,

<https://orcid.org/0009-0003-1505-6664>

Прийнято: 16.04.2026 | Опубліковано: 30.04.2026

Анотація. Стаття досліджує вплив традиційних філософських поглядів на політичну стратегію китайської імперії Цін та сучасного Китаю з точки зору онтологічної та аксіологічної реальності політики. Актуальність дослідження обумовлена тим, що питання китайської філософії є частиною більш широкого контексту деглобалізаційних процесів і трансформації міжнародної політичної системи та конфлікту вже усталених понять глобалізації та уніфікації та традиційних філософсько-політичних вчень країн Азії, зокрема і Китаю. Важливим є також розуміння європейськими філософами китайської філософії та зміна їх ставлення до традиційної моделі суспільства протягом століть.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі філософсько-політичної думки Китаю періоду політики Хайцзинь, її вплив на інституціоналізацію культурного і економічного ізоляціонізму династії Цін у

XVII-XIX ст. та інтерпретація філософії Китаю у формуванні безпеки держави в контексті деглобалізаційних процесів в міжнародній політиці.

Методологічну основу дослідження становлять: індуктивний метод, метод узагальнення, аналітичний метод, метод синтезу, історико-філософський метод, інтерпретаційний метод. Вони стали важливим інструментами для аргументованого доведення раціональності та циклічності цивілізаційного розвитку китайської цивілізації.

В ході дослідження було отримано такі результати. Було з'ясовано, в контексті трансформації міжнародних відносин відбувається пошук нових моделей існування міжнародних відносин в умовах глобальних змін та наростання кризи універсалістських поглядів на явище глобалізації. Філософсько-політичні погляди китайської еліти засновані на конфуціанській етиці, стали основою для побудови унікальної концепції зовнішніх відносин, яка і сьогодні зберігає свою актуальність, як в межах регіональної геополітики, так і в контексті побудови системи безпеки та деглобалізаційних процесів. Було досліджено ставлення сучасників та більш пізніх філософів до моделі державного устрою і міжнародної політики імперії Цін. Виявлено, що сучасники намагалися інтерпретувати модель держави до побудови європейських країн та позитивно ставилися до концепції суспільної гармонії, як до аксіологічного ідеалу соціального порядку.

За результатами дослідження, зроблено висновок, що в умовах деглобалізаційних процесів розуміння історично обумовлених альтернативних філософсько-політичних концепцій дає змогу зробити краще уявлення про можливість трансформації міжнародних відносин у майбутньому та вибудовувати зовнішню політику відносно інших держав в умовах посилення тенденцій регіоналізації.

Ключові слова: *конфуціанство, даосизм, легізм, самоізоляція, деглобалізація, регіональна безпека, нормативність, європоцентризм.*

Cyclicity of civilizational development in the conditions of deglobalization processes (based on the material of the Chinese philosophical and political tradition)

Oleksandr Lazarenko,

PhD candidate

Department of Philosophical, Political and Psychological Studies

Cherkasy State Technological University, Cherkasy, Ukraine,

<https://orcid.org/0009-0003-1505-6664>

***Abstract.** The article examines the influence of traditional philosophical views on the political strategy of the Qing Chinese Empire and modern China from the perspective of the ontological and axiological reality of politics. The relevance of the study is due to the fact that the issue of Chinese philosophy is part of the broader context of deglobalization processes and the transformation of the international political system and the conflict of the already established concepts of globalization and unification and traditional philosophical and political teachings of Asian countries, including China. The understanding of Chinese philosophy by European philosophers and the change in their attitude to the traditional model of society over the centuries is also important.*

The purpose of the study is to comprehensively analyze the philosophical and political thought of China during the Haijin policy period, its influence on the institutionalization of cultural and economic isolationism of the Qing dynasty in the 17th-19th centuries. and the interpretation of Chinese philosophy in the formation of state security in the context of deglobalization processes in international politics.

The methodological basis of the study is: inductive method, generalization method, analytical method, synthesis method, historical and philosophical method,

interpretative method. They have become important tools for the argumentative proof of the rationality and cyclicity of the civilizational development of Chinese civilization.

The following results were obtained during the study. It was found that in the context of the transformation of international relations, a search is underway for new models of the existence of international relations in the context of global changes and the growing crisis of universalist views on the phenomenon of globalization. The philosophical and political views of the Chinese elite are based on Confucian ethics and have become the basis for building a unique concept of foreign relations, which today retains its relevance, both within regional geopolitics and in the context of building a security system and deglobalization processes. The attitude of contemporaries and later philosophers to the model of state structure and international policy of the Qing Empire was investigated. It was found that contemporaries tried to interpret the model of the state before the construction of European countries and had a positive attitude towards the concept of social harmony as an axiological ideal of social order.

According to the results of the study, it was concluded that in the conditions of deglobalization processes, understanding historically conditioned alternative philosophical and political concepts allows us to have a better idea of the possibility of transforming international relations in the future and to build foreign policy towards other states in the conditions of increasing regionalization trends.

Keywords: *Confucianism, Taoism, Legalism, self-isolation, deglobalization, regional security, normativity, Eurocentrism.*

Постановка проблеми. Деглобалізаційні процеси та адаптація систем національної безпеки продовжує залишитися актуальною науковою проблемою. Важливим є формування концепцій глобального співіснування людства, як моделі поліцентризму міжнародної політики, без політичного

домінування однієї політичної сили та співіснування багатьох великих блоків країн. Звернення до філософського досвіду країн з концептуального, правового оформлення регіонального домінування та самоізоляціонізму допоможе краще зрозуміти можливу регіональну специфіку устрою держав гегемонів в процесі глобальних змін міжнародних відносин. Розвиток у імперії Цін системи Хайцзинь (海禁, hǎijìn) на основі конфуціанського світогляду та розуміння соціального блага, як специфічної моделі устрою великої регіональної держави, яка довгий час уникала повноцінної економічної та культурної глобалізації.

Таким чином, враховуючи цей досвід, доцільним є використати можливість для інтерпретації цих філософсько-політичних поглядів до сучасності, вивчення позитивних та негативних сторін цього явища, аналізувати його за допомогою свідчень сучасників і більш новітніх науковців та оцінити можливість реалізації новітньої моделі регіональної політики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В питаннях дослідження впливу традиційної китайської філософії на формування сучасних міжнародних відносин та деглобалізаційних процесів, доцільним є розділити джерела та літературу на окремі змістовні частини.

Важливими для розуміння специфіки китайської філософії та її впливу на суспільство і міжнародну політику, є ряд публікацій, які представлені такими вченими як: Кіктенко В. О. [3], Кретов П. В. [4], Сошніков А. О. [6], Стовпець О. [7], Кудря І. [5], Chen S. [8]. Цікавим для розгляду є джерело «Social and political thought in Chinese philosophy», розміщене в електронному ресурсі «Stanford Encyclopedia of Philosophy» [16]. В цих публікаціях автори розкривають базові основи китайської філософської думки в контексті державного та соціального устрою китайської цивілізації та є цінними для подальшої інтерпретації в контексті регіональної безпеки та

деглобалізаційних процесів. В них розкриваються базові філософські категорії конфуціанства, даосизму та легізму, аналізується інтерпретаційний вплив на зовнішню політику імперії Цін, формування прошарку чиновників та моральних настанов, їх вплив на конструювання соціального порядку китайської цивілізації.

Цікавими, є публікації, які висвітлюють європоцентричний гносеологічний підхід європейської філософської та історіографічної думки до традиційної китайської філософії і оцінюють результати цього впливу на міжнародну та загальнодержавну політику імперії. Це питання досліджували такі вчені як: Ганус С. О. [1], Кадикало А. [2], Hompot S. [12], Weigelin-Schwiedrzik S. [12], Said E. W. [15].

Вони є важливими для інтерпретації та формування загального уявлення європейської філософсько-політичної думки про китайську цивілізацію. Важливим аспектом для дослідження є рецепція філософської та історіографічної думки в політичному та соціальному контексті. Розуміння формування та трансформації європейської філософської думки про Китай є важливим для формування концептуальної рамки про подальший дискурс сприйняття соціально-політичного устрою країн Азії.

Історію формування політики китайського самоізоляціонізму та його впливу на економіку висвітлюють такі дослідники як: Frankema E. [9], Palley T. [13], Von Glahn R. [19], Zhang M. [20].

Важливість цих даних у філософсько-політичному дискурсі полягає в підтвердженні розвитку унікального соціально-економічного ладу імперії Цін та раціональної обумовленості китайської економічної моделі, яка склалася на основі філософських поглядів, що демонструє її раціональність та обумовленість.

Джерела економічної та демографічної статистики, які є важливими для емпіричного підтвердження дослідження, такі як: GPD (current US\$) World

Bank Group [10], Historical population development of China in selected years between 0 and 2024. With projections until 2100. Statista. [11], Population, total. World Bank Group [14], Southeast Asia. International Monetary Found. [17], Southeast Asia. World Population Review [18].

Ці дані є доказовою базою подальших інтерпретацій сучасної регіональної політики на основі філософсько-політичної думки Китаю, та демонструють цивілізаційну сталість, регіональну специфіку та раціональну обумовленість можливих інтерпретацій майбутнього устрою регіональної безпеки, який складається на основі дискурсу про процеси деглобалізації та традиційної самоізоляційно-тяглогої країн Азії.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Тема формування нових поглядів на національну безпеку в контексті деглобалізаційних процесів вивчена достатньо. Загалом, в академічному середовищі існує розуміння сучасного контексту нестабільності у світі та є консенсус у формуванні концепцій реагування на зовнішні кризи.

Важливою проблемою залишається вплив китайської філософії на формування нормативного ідеалу гармонії ізольованого суспільства як моделі устрою імперії Цін та сучасного Китаю і вплив цих поглядів на трансформацію регіональної безпеки в умовах деглобалізаційних процесів у найближчому майбутньому.

Цікавим для вивчення залишається формування патерну «м'якої сили» в історії китайської міжнародної політики, інтерпретація моделі «Піднебесної» з часів імперії Цін до сучасності в умовах деглобалізаційних процесів для кращого розуміння подальшого формування регіональної безпеки в регіоні Східної Азії та історичної обумовленості цієї поведінкової парадигми.

Актуальною проблемою залишається формування європейського дискурсу про Китай протягом XVII-XIX ст. і можливість переформатування в

умовах деконструкції універсалістського метанаративу та деглобалізаційних процесів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання): Дослідження філософсько-політичних поглядів країн, які змогли повністю або частково сформувати режим обмеження контактів з зовнішнім світом є важливим для розуміння формування політики трансформації державної безпеки в умовах деглобалізаційних процесів. Філософсько-політична думка країн Азії, формує погляди на майбутній порядок міжнародної політики та регіонального устрою, а отже повторення циклу історії XVII-XIX ст., що є важливим інтерпретаційним інструментом для подальшого прогнозування поведінкових патернів суспільств та формування нового світового порядку. Важливою метою залишається дослідження впливу традиційної китайської філософії на формування поглядів ізоляціонізму в міжнародній політиці династії Цін, та подальше прогнозування майбутнього регіонального безпекового устрою в умовах посилення деглобалізаційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання деглобалізаційних процесів стає надзвичайно актуальним в контексті сьогодення і формування нових міжнародних організацій, блоків, союзів. Однією з головних геополітичних сил, яка визначає перебіг міжнародної політичної ситуації є Китай, який намагається створити нове становище міжнародної системи, де в нього буде одна з лідерських позицій. Водночас, попри зовнішню експансію та вплив на міжнародні відносини, він залишається достатньо закритою державою. Намагання поєднати економічне домінування та зберегти внутрішній культурний та інформаційний простір є основою політики побудови міжнародного позиціонування китайської держави. Розуміння його стратегічних мотивів може допомогти не тільки спрогнозувати подальші кроки урядів цієї держави, а й побудувати

конструктивну взаємодію в контексті їх політичної доктрини та етичних норм, які мають аксіологічне підґрунтя.

Витоки політики ізоляціонізму виходять з філософії конфуціанства, яка є домінуючою в суспільно-політичному житті китайського суспільства, продовжуючи формувати його нормативно-ціннісну структуру. Одним з найбільш виразніших періодів, коли політика самоізоляціонізму проходила в повну силу стало правління династії Цін, у 1636-1912 рр. Його також називають класичним для китайської імперії та державності, який заклав архетипи державної політики.

Варто додати історичний контекст. Хоча династія Цін активно проводила політику як і культурного, так і економічного самоізоляціонізму, варто зазначати, що не можна повноцінно назвати цей період ізоляціонізмом в сучасному сенсі цього слова. По перше, Китай, як глобальна світова сила, майже всю історію досліджень цивілізації та міжнародної політики був однією з найбільших і наймогутніших імперій за кількістю населення та економічним потенціалом [11], по друге, Китай в різні часи та періоди здійснював експансію в межах свого регіону, як на суші так і на морі. Це як і китайська династія Тан, яка збільшила сухопутну територію імперії до найбільших розмірів за всю історію та активно розвивала торгівлю, так і династія Мін, яка здійснювала активну морську експансію в межах індокитайського регіону. Китайська держава не приймала прямої участі у формуванні світових ланцюгів торгівлі, не розвивала колоніальну імперію на інших континентах, що демонструє регіонально спрямовану локалізацію політичної парадигми та її реалізацію. По третє, Китай здійснював взаємодію з зовнішнім світом за допомогою торгівлі, оскільки це приносило великі прибутки, та допомагало зміцнити внутрішню силу династії, так що фактично можна сказати, що за рахунок профіциту торговельного балансу [19, с. 15], імперія здійснювала колоніальну політику відносно європейських

країн, отримуючи надприбутки від торгівлі та обмежуючи доступ до внутрішніх ринків. По четверте, в ту епоху не існувало повноцінного глобалізованого світу [13, с. 194], що фактично дозволяє нам інтерпретувати філософсько-політичні концепції тодішнього суспільно-політичного дискурсу та аналізувати, як вони вплинули на політичну філософію Китаю сьогодні.

Важливою для розгляду та подальшого осмислення на основі історіографічної бази є китайська традиційна філософія та її базові концепти, розуміння яких допоможе краще зрозуміти формування дискурсу про формування нормативної моделі традиційного ізольованого суспільства в контексті деглобалізаційних процесів. Модель обмеження міжнародних зв'язків Китайської держави з зовнішнім світом ґрунтувалася на традиційних поглядах конфуціанства, філософія якого була нормативно-ціннісним регулятором як і внутрішнього соціального життя, так і впливала на зовнішньополітичні погляди китайської еліти.

Вплив філософсько-політичних поглядів на формування суспільно-політичного ладу та міжнародної політики. Базовим поняттям, навколо якого будувалася політика Китаю, був термін Піднебесна (天下, tiānxià), де Китай існував в першу чергу як домінуючий регіон. Традиційною для китайського суспільства також стала даоська концепція «лі», яка стала неформальною нормою поведінки для підтримання гармонії та виконувала функції зв'язку людини з Небом (天, tiān).

А. Кадикало, у своїй публікації «Китайська філософія та західна наука: зміна відношення в англійській дослідницькій літературі ХХ століття.», аналізує погляди даосимзу: «Той, хто віддає себе знанню, прагне, день за днем, зростання. Той, хто присвячує себе дао, прагне, день за днем, меншати. Він меншає і дедалі меншає, доки не досягає стану недіяння. Досягши стану недіяння, він перебуває у спокої.». [2, с. 104].

Згодом концепція «лі» (理, lǐ), вступила в конфлікт з концепцією «фа» (法, fǎ), оскільки вона чітко не визначала та не регламентувала соціальний порядок заснований на законах, що не відповідало розвитку великої централізованої імперії. Більш новітні неоконфуціанські тенденції, сформовані зокрема такими як інтелектуалами як Чжу Сі, формували метафізичну модель сприйняття існування соціального порядку в парадигмі концепції «лі» (理, lǐ).

Окрім конфуціанства на політичні погляди еліти впливали і принципи легізму, які допомогли створити моральну та ціннісну основу соціального прошарку бюрократів, які стали найбільшою силою формування імперії. Фактично, ці погляди поєднали етичний та нормативний вимір влади і зводилися до природності та моральної правильності законів та тих, хто здійснює їх виконання.

Одним з перших імператорів Китаю, який почав застосовувати практики ізоляціонізму можна назвати Чжу Юаньчжана. Ним була застосована політика обмеження торгівлі під назвою Хайцзинь (海禁, hǎijìn), яка обмежувала створення приватних торгівельних компаній та монополізувала торгівлю в межах повноважень держави.

В статті «Social and Political Thought in Chinese Philosophy», стверджується, що у філософії даосизму, ідеальним устроєм держави була велика кількість ізольованих общин, які вели натуральне господарство, мали помірний спосіб життя та дотримувалися моральних правил і принципів [16].

Найбільшого поширення та інституціоналізації політика ізоляціонізму здобула за часів правління імператора Хунлі, коли він запровадив Кантонську систему у 1757 р., що стало фактично фіналом формування зовнішньої економічної політики імперії Цін.

Традиційна китайська філософія сформувала ключові поняття «лі» (理, lǐ), «жень» (仁, rén), «і» (義, yì), які виконують функцію смислових атракторів та є онтологічно взаємозалежними, де соціальний порядок є не лише набором законів і норм, а й смисловим полем, де кожен окремий індивід обирає, чи виконувати йому дії, які підтримують гармонію чи ні. І лише повний баланс суспільства, де кожен виконує етичну дію для підтримання порядку, здатний сформувати гармонію, де діють закони та норми.

І. Кудря стверджує: «Модель ідеальної держави Конфуція була простою: належне державне управління починається з морального самовдосконалення еліти. Упровадження конфуціанської етичної моделі держави мало далекосяжні наслідки в китайському суспільстві та культурі. Ідея, що виховання й освіта породжують морально відповідальну особу, була прищеплена системі китайського державного управління». [5, с. 14-15].

Як і центральна, так і регіональна бюрократія була інтелектуальною елітою, вихованою на поглядах конфуціанської філософії, що створювало соціальний контекст, де чиновник був не тільки носієм влади, але й моральним суб'єктом, що підтверджувало його легітимність.

Як зазначає Стівен О.: «Система кецзюй проіснувала близько 1300 років: від утворення в 605 році (за династії Суй 隋) й до 1905 року (на заході династії Цін, 大清国). Її існування було однією з найважливіших сторін життя сильної централізованої імперії. Починаючи з XVI ст. представники китайського чиновницького класу, сформованого за допомогою цієї екзаменаційної системи, стали відомі європейцям як «мандарини». Вони були ядром шеньші (紳士, shēnshì), що буквально перекладається як «вчені мужі, що носять широкий пояс» (тодішній символ влади). Шеньші склали вчену еліту стану ши 仕 – одного з чотирьох офіційних станів імператорського Китаю.». [7, с. 22]

Згодом, вони стали науковою елітою стану «ши», (仕, shì) який був одним з офіційних станів в ієрархії Китаю. Завдяки цьому, імперія змогла побудувати сильну бюрократичну систему, яка змогла сформувати велику державу-цивілізацію та ретельно контролювати процес обмежень контактів з зовнішнім світом.

На думку Кретова П. В.: «Гармонія здійснюється згідно з конфуціанськими й даоськими принципами, зокрема (待物, дай ву, очікування речей; 輔自然, лі цзянь, допомога природі), які можна інтерпретувати як людську участь у здійсненні гармонії через людяність, яка поєднує людей у ритуально-ігровому просторі через прийняття певних поведінкових моделей непрямой взаємодії та взаємообумовленості, суголосно з китайською приказкою, яка стверджує, що губи і зуби не слугують одне одному, але якщо прибрати губи, зубам буде холодно. Таким чином, гармонія постає як синергійна результуюча взаємодії окремостей у межах суперадитивного цілого, причому ця взаємодія є анаклізісом, оскільки передбачає опору на інших як принцип поведінки та мотивації діяльності.» [4, с 11].

Можна стверджувати, що чиновник виступає суб'єктом не у формуванні, а в підтриманні нормативного соціального порядку. Його суб'єктність може виражатися тоді, коли гармонії загрожує небезпека, що стає перевіркою цього чиновника на моральність. Виконуючи дії для підтримання гармонії він проявляє свою суб'єктність, водночас підтримуючи нормативний формат суспільства. Суб'єктність це не ціль, а засіб для підтримання гармонії.

На думку Сошнікова А.О., конфуціанська модель суспільства, сприймала державу як велику родину, де імператор виконував роль батька для своїх підданих [6, с. 265]. Китайська політична думка вбачала в системі міжнародних відносин модель устрою сім'ї, де Китай був батьком, васали –

синами, а варвари – погано вихованими дітьми, яких можна наставити на правильний шлях.

Як зазначає Chen Shangsheng, у публікації “The Chinese tributary system and traditional international order in East Asia during the Ming and Qing Dynasties from the sixteenth to nineteenth century //Journal of chinese humanities” [8, с. 181], у традиційній зовнішній дипломатичній традиції, сусідні з імперією держави ділилися на категорії «нейфань» (內藩, nèi fān), «вайфань» (外藩, wài fān), в залежності від географічного становища та культурної близькості, що можливо трактувати як форму традиційного нормативного універсалізму.

На думку Кіктенка В. О.: «У просторовому вимірі під tianxia розумівся “китайський світ”, високоцентралізована та ієрархічна цивілізація, на периферії якої жили в “дикій місцевості” (yewai 野外) “окультурені варвари” (shufan 熟蕃), а далі були ще менш цивілізовані і невідомі території, що позначалися як lin 林 і далі jiang 疆. Зовнішній, “чужий”, не-китайський світ був відомий як “неокультурені варвари” (shengfan 生蕃) або “океан варварів” (yangyi 洋夷). Отже, tianxia – це абстрактна концепція порядку, яка являє собою відносно мінливі відносини центру і периферії китайської цивілізації. Згідно з традиційним поглядом, приналежність до цього культурного простору визначається соціальними зв’язками guanxi 关系 (соціальний капітал), а не примусово. ». [3, с 14].

В історичній ретроспективі, можна стверджувати, що базові архетипні філософські уявлення про Схід та роль Китаю у світі загалом можливі і в сучасному світі. Said E. W. стверджує: «Схід є невід’ємною частиною європейської матеріальної цивілізації та культури. Орієнталізм виражає та репрезентує цю частину культурно і навіть ідеологічно як спосіб дискурсу з допоміжними інституціями, словником, науковими знаннями, образами,

доктринами, навіть колоніальною бюрократією та колоніальними стилями.».
[15 с. 2].

Отже, загалом ми бачимо, що філософсько-політичні концепції Китаю XVII-XIX ст., логічно переплітаються з сучасною політикою Китайської держави. Багато науковців зазначають, що ХХІ століття буде століттям Азії. З точки зору економіки вже зараз, значна частина демографічного [14] та економічного [10, 17] зростання припадають на Азійський регіон [18]. Також найбільша частина населення людства також проживає в цьому регіоні. Проте слід зазначити, що з іншого боку, китайська цивілізація пережила бурхливий період культурного та економічного розвитку, та змогла довгий час втримувати політичну домінацію в регіоні. Причиною цивілізаційного відставання стала запізнiла реакція еліт, в точці цивілізаційного перелому міжнародної політики який приблизно стався у 1750-1800 рр., [9, с. 520].

Таким чином з'ясовано, що політика самоізоляціонізму на основі філософсько-політичної думки китайської цивілізації є обумовленою геополітичними та економічними чинниками, що підтверджує циклічність її розвитку і створює можливості для подальшого прогнозування та інтерпретації поведінкових моделей держав Азії в умовах деглобалізаційних процесів.

Погляди європейських філософів на формування політики самоізоляціонізму та китайський суспільний лад. Важливим для дослідження є розвиток поглядів європейських філософів та інтелектуалів на традиційну модель китайського суспільства сформовану традиційною китайською філософією та зміна ставлення до імперії Цін протягом XVII-XIX ст. Зміна поглядів на Китай та його суспільство протягом кількох століть допоможе краще розвинути дискурс щодо формування та існування закритого нормативного суспільства епохи глобальної міжнародної політики.

Науковець Sebestyen Hompot та ін. в публікації «Mainland Chinese Historiography in Search of New National and Global Narratives: Analyzing Recent Historiography on the Tributary System of Interstate Relations under the Ming and Qing Dynasties» зазначає, що більшість публікацій, присвячених висвітленню явища економічної системи імперії Цін, спираються на групування «ми» - «вони», але загалом є описовими та не намагаються спростувати або оскаржити наративи, які визначають концепцію протиставлення.. [12, с. 260].

Як зазначає Ганус С. О.: «Значну роль у популяризації знань про Китай відіграли єзуїти Маттео Річчі (1652–1610), Йоганн Шрек (1576–1630), Адам Шалль фон Белле (1592–1666). Інтелектуал унікальної енциклопедичної обізнаності та вчений-полімаг Атанасій Кірхер (1602–1680) у Китаї, імовірно, не був. Обов'язковим аргументом у кожній розмові про Китай були викладки 4-томної китаїстичної енциклопедії під скороченою назвою «Description de la Chine» (1735) французького єзуїта Жана-Батиста дю Альда (1674–1745), котрий презентував образ процвітаючої у всіх відношеннях імперії, щоправда, скопійовавши накопичену до того часу інформацію... Відповідно, знання про Китай у XVIII ст. мали вторинний характер, оскільки Цінська влада встановила суворий режим самоізоляції і до мінімуму обмежила контакти із зовнішнім світом. » [1, с. 22]

Окрему увагу автор приділив поглядам Вольтера: «У своєму «Essai sur les mœurs et l'esprit des nations» (1756) Вольтер звернув увагу на те, що китайці вдосконалили мораль, «котра є першою з наук». ... Вихваляючи конфуціанську етику та політику, французький просвітник презентував соціально-політичні порядки Китаю як модель для Європи.». [1, с. 22]

В статті Zhang M., «Empire of impartiality: managing indebtedness to foreigners in eighteenth-century China», стверджується, що в енциклопедії

Британської Ост-індської кампанії відображено позитивне ставлення до кантонської системи зовнішньої торгівлі. [20, с. 5].

Відбувся процес рецепції наукового знання про Китай загалом та про його інтелектуальний дискурс, оскільки політика ізоляціонізму імперії Цін призвела до селективного формування уявлень.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що процес інтерпретації впливу традиційної китайської філософії на формування внутрішньої та зовнішньої політики імперії Цін та сучасного Китаю, дає змогу підтвердити, що традиційні нормативні погляди на устрій суспільства інтерпретуються на зовнішню політику та є об'єктивно зумовленими історичним та регіональним контекстом китайської держави. Традиційна китайська філософія змогла поєднати концепцію гармонії та легізму, та перенесла цю модель на зовнішню політику держави.

Висновки. У ході дослідження було доведено, що філософська китайська політична традиція на основі конфуціанства, даосимзу та легізму сформувала унікальну політичну культуру, яка виражалася у намаганні реалізувати аксіологічний ідеал гармонії та нормативного порядку, що вплинуло на подальшу реалізацію проведення зовнішньої політики.

Підтверджено, що політика ізоляціонізму була виправдана китайською суспільно-політичною традицією та розумінням своєї виняткової ролі країни-цивілізації, яка здатна реалізувати онтологічну модель суспільного устрою з достатнім рівнем внутрішньої моральної легітимності.

З'ясовано, що вплив філософсько-політичної традиції конфуціанства є актуальним сьогодні в контексті китайської політики «м'якої сили», яка сповідує традиційні принципи дипломатії та зосереджує політичну суб'єктність на символічному капіталі, який на думку автора терміна П'єра Бурдьє, є нематеріальним вираженням матеріальних досягнень суспільства, тобто в економічному, технологічному та культурному суверенітеті.

Економічний та політичний розвиток регіону підтверджує, що принцип невтручання та циклічності історії став виправданим та актуальним для інтерпретації сучасної китайської зовнішньої політики.

Виявлено, що європейські філософи та інтелектуали по різному ставилися до суспільно-політичних поглядів Китаю у різні часи. Сучасники, які, не достатньо усвідомлювали устрій китайського суспільства, загалом позитивно ставилися до тодішнього ладу імперії Цін, як нормативної моделі суспільства. Філософи та інтелектуали знаходили натхнення у традиційних вченнях для інтерпретації їх до реалій європейської політики та в намаганні побудувати власну модель ідеальної держави. Натомість більш сучасні філософи більш негативно ставилися до політики ізоляціонізму, оскільки вони були свідками «століття приниження», яке стало підсумком політики імперії Цін та прикладом цивілізаційної поразки великої імперії нечисленним, проте більш технологічно розвиненим колоніальним імперіям.

Важливим досягненням наукового дослідження є спроба інтерпретації філософсько-політичних поглядів Китаю до процесів деглобалізації та трансформації регіональної безпеки. Важливим досягненням є доведення на основі емпіричних даних з економіки та статистики раціональності історичної політики самоізоляціонізму в імперії Цин у XVII-XIX ст.

Перспективним для подальшого вивчення є трансформація міжнародної системи та адаптація філософсько-політичних поглядів країн до деглобалізаційних процесів, зокрема на інтерпретаційному прикладі китайської традиційної філософії. Цікавим для дослідження є питання концепції «м'якої сили» в умовах посилення регіоналізму. Важливим залишається питання продовження вивчення філософсько-політичних концепцій існування суспільств Сходу в умовах зростання інтересу до їх об'єктивної інтерпретації та реконструкції традиційних метанаративів.

Список використаних джерел

1. Ганус С. О. Китайський культурно-цивілізаційний досвід і просвітницький концепт «Освіченого Абсолютизму»: зб. матеріалів наук.-практ. конф. 2023. С. 20. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-347-0-4>
2. Кадикало А. Китайська філософія та західна наука: зміна відношення в англomовній дослідницькій літературі ХХ століття. *Вісник Львівського університету. Сер. Філософські науки*. 2021. Вип. 27. С. 102–111. DOI: <https://doi.org/10.30970/PHS.2021.27.11>
3. Кіктенко В. О. “Піднебесна” Чжао Тін’яна: філософський погляд на світовий порядок. *Китаєзнавчі дослідження*. 2019. Вип. 1. С. 11–19. DOI: <https://doi.org/10.15407/chinesest2019.01.011>
4. Кретов П. В., Кретова О. І. Поняття гармонії у китайській філософській традиції та політичному дискурсі: між філософемою та страгатегою. *Китаєзнавчі дослідження*. 2025. Вип. 2. С. 5–17. DOI: <https://doi.org/10.51198/chinesest2025.02.5>
5. Кудря І. Практична філософія конфуціанства. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2018. т.1. Вип. 22. С. 12–15. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/22.166840>
6. Сошніков А. О. Традиційні філософські вчення стародавнього Китаю та ідеологічна боротьба між ними у періоди Чуньцю (VIII–V ст. до не) та Чжаньго (V–III ст. до не). *Культурологічний альманах*. 2024. Вип. 3. С. 262–272. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.3.31>
7. Стовпець О., Стовпець В., Сіньковська Т. Філософсько-історичні аспекти китайської освітньо-культурної політики як засобу збереження національної ідентичності. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2024. т. 2. Вип. 2. С. 19–26. DOI: <https://doi.org/10.15421/172425>
8. Chen S. The Chinese tributary system and traditional international order in East Asia during the Ming and Qing Dynasties from the sixteenth to

nineteenth century. *Journal of chinese humanities*. 2020. т.5. Вип. 2. С. 171–199. DOI: <https://doi.org/10.1163/23521341-12340079>

9. Frankema E. From the Great Divergence to South–South Divergence: New comparative horizons in global economic history. *Journal of Economic Surveys*. 2025. т.39. Вип. 2. С. 517–545. DOI: <https://doi.org/10.1111/joes.12609>

10. GPD (current US\$) World Bank Group: веб-сайт. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2024&start=1960&type=points&view=chart&year=2024> (дата звернення: 15.03.2026).

11. Historical population development of China in selected years between 0 and 2024. With projections until 2100. Statista: веб-сайт. URL: <https://www.statista.com/statistics/1304081/china-population-development-historical/?srsltid=AfmBOorfQS1VPTn7Tf7W5IIHqDCbwSNVwnl-jyGA77OYuCeFIIBE5qA8> (дата звернення: 16.03.2026).

12. Hompot S., Weigelin-Schwiedrzik S. Mainland Chinese historiography in search of new national and global narratives: analyzing recent historiography on the tributary system of interstate relations under the Ming and Qing Dynasties (1368–1912 CE). *Comparativ*. 2021. т.2. Вип. 2. С. 249–266. DOI: <https://doi.org/10.26014/j.comp.2021.02.09>

13. Palley T. I. Three globalizations, not two: rethinking the history and economics of trade and globalization. *European Journal of Economics and Economic Policies*. 2018. т.15. Вип. 2. С. 174–192. DOI: <https://doi.org/10.4337/ejeep.2018.02.09>

14. Population, total. World Bank Group: веб-сайт. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL> (дата звернення: 11.03.2026).

15. Said E. W. *Orientalism*. New York, 1978. 368 p.

16. Social and political thought in Chinese philosophy. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*: веб-сайт. URL:

<https://plato.stanford.edu/Entries/chinese-social-political/> (дата звернення: 5.03.2026).

17. Southeast Asia. International Monetary Found: веб-сайт. URL: <https://www.imf.org/external/datamapper/profile/SEQ> (дата звернення: 09.03.2026).

18. Southeast Asia. World Population Review: веб-сайт. URL: <https://worldpopulationreview.com/continents/southeast-asia> (дата звернення: 07.03.2026).

19. Von Glahn R. The changing significance of Latin American silver in the Chinese economy, 16th–19th centuries. *Revista de Historia Económica-Journal of Iberian and Latin American Economic History*. 2020. т.38. Вип. 3. С. 553–585. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0212610919000193>

20. Zhang M. Empire of impartiality: managing indebtedness to foreigners in eighteenth-century China. *Journal of Global History*. 2024. т.19. Вип. 3. С. 323–343. DOI: <https://doi.org/10.1017/S1740022823000311>